

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנהובסקי זללה"ה

פרשת צו תשפ"ד ❖ גליון תקע"ב

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

דתדיר ואינו תדיר.

לפי זה נפקא מינה כאשר הכבש עבור תמיד של שחר יגיע רק לאחר זמן ועכשיו רוצה להקריב קרבן אחר, דמפאת דינא דתדיר היה יכול להקריב קרבן האחר, ורק מפאת העולה עולה ראשונה אמרינן ליה שימתין.

אמנם בטור (סי' רפ"ו) מבואר דנהי דהכי סבירא ליה לרבינו יונה, אבל מדברי התוספות משמע דמנחה קודם למוסף בכל גווני, ואם כן אתי שפיר דהתוספות לשיטתייהו לא מצו ליישב כן.

תירוץ ד' - טעה והתחיל האיננו תדיר

הנה כתב בשאגת אריה (סי' כז) דנפקא מינה באופן דטעה והתחיל האיננו תדיר, דמפאת דינא דתדיר ושאינו תדיר יכול להמשיך בהאינו תדיר, משא"כ מפאת דינא דהעולה עולה ראשונה חייב להפסיק.

אלא כתב בשאגת אריה דיהא מוכח מקושיית התוספות דעל כרחך אף לענין תדיר ואינו תדיר, אם התחיל האיננו תדיר פוסק, דאם נימא דאינו פוסק, הא יש נפקותא בקרא דהעולה עולה ראשונה וכהנ"ל.

[ויש לעיין אם כן הוה ליה דאי, ותליא אם כתב קרא לדאי, עיין יבמות ע"ח א'.]

וצריך עיון בראיה זו, דהא מספקינן בגמרא זבחים (צ"א א) אם קדים ושחט הקרבן שאינו תדיר, מי אמרינן דכיון דכבר שחטיה גומר להקריבו, או דלמא אינו מקריבו אלא יהיב לאחר דממרס בדמו עד דמקריב לתדיר והדר מקריב לשאינו תדיר, ומסקינן כהצד הראשון. והשתא למסקנת הגמרא הא ודאי הוה מצי תוספות לשנויי הכי, אלא נימא דתוספות קיימו לסלקא דעתך דגמרא דיפסוק.

והנה להאי סלקא דעתך דיפסוק, הא ליכא ספיקא כלל בגוונא דהשאגת אריה דודאי פוסק, וכל הנידון דהשאגת אריה היאך מתפרשת מסקנת הגמרא ואם כן מאי ראייה מתוספות.

ויש ליישב דברי השאגת אריה, דעכ"פ שמעינן מתוספות דיש צד דבהתחיל באינו תדיר פוסק, והוא הדין דהוה מצי למייתי מסוגיין דגמרא. [ובאמת הביא כן השאגת אריה לההיא סוגיא].

ב. תדיר או העולה ראשונה

הנה מספקינן בגמרא מנחות (מ"ט א) בציבור שאין להן תמידין ומוספין, כגון לקרבן מוסף דשבת וקרבן תמיד דמחר, אי זה מהן קודם, האם תמיד עדיף כיון דהוה תדיר, או דילמא מוסף עדיף כיון דהוה מקודש.

ותיקשי היאך נימא דמוספין דהיום קדים, הרי איתא בגמרא (שם) מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר, תלמוד לומר "וערך עליה העולה" ואמר רבא העולה עולה ראשונה. מעתה לכאורה אם יקריב

א. תמיד קודם משום תדיר

וְעָרַךְ עָלֶיךָ הָעֹלָה וּגְי' (ו' ה')

הנה ילפינן (פסחים נ"ב ב') מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר, תלמוד לומר "העלה" עולה ראשונה. [ופירש רש"י דמשמע העולה תהא ראשונה לכל הקרבנות].

והקשו בתוספות (שם ד"ה העולה, מנחות מ"ט א' ד"ה תלמוד, זבחים פ"ט א' ד"ה כל התדיר) למה לי קרא דהעולה עולה ראשונה, תיפוק ליה מדינא דתדיר, דילפינן מקרא "מלבד עולת הבקר" דתמידין קודמין למוספין מפאת דינא דתדיר ושאינו תדיר קודם.

תירוץ א' - פעולת הגברא קודם

לכאורה יש נפקא מינה אם מניח תחילה התדיר על המזבח, אבל האש יקטיר קודם האיננו תדיר.

כגון בזורק דם של ב' קרבנות, וזורק הדם של התדיר תחילה, אך למזבח יגיע תחילה הדם של האיננו תדיר אע"פ שזרקנו אחר כך כיון שזרקנו יותר סמוך למזבח, נמצא דלענין פעולת הגברא הקדים התדיר, אך לענין הקיום הוקדם האיננו תדיר.

מעתה מפאת קרא דהעולה עולה ראשונה לא סגי להניחו ראשון אלא צריך שיוקטר ראשון, משא"כ מצד תדיר יש לדון דתליא בפעולת האדם וסגי אם הפעולה עשה בהתדיר קודם.

והנה שמעתי ראייה להנ"ל דלענין תדיר אזלינן בתר פעולת הגברא, מהא דאמרינן (ברכות נ"א ב') דמקדמינן ברכת הגפן לברכת קידוש, מפאת דהגפן תדיר, והרי בין כך יחולו שתייהם בבת אחת על ידי שתיית היין, דבלא השתייה אין בורא פרי הגפן ואין קידוש. ויש לדחות דלאחר ששונה חיילי למפרע.

עוד תירוצים על קושיית התוספות

תירוץ ב' - חביתין

הנה תירצו בתוספות (שם) דבעינן קרא משום חביתין, דאע"פ דהוא תדיר כמו הקרבן תמיד, מכל מקום התמיד קודם.

[וכתבו תוספות דמהכא ילפינן דכל הקרבנות שהם מיני דמים קודמין למנחות. וצריך עיון היאך ילפינן הכי, הא שאני הכא דהתמיד קודם משום קרא דהעולה ראשונה, וכי תימא דידעינן דזבח קודם למנחה מפאת סברא חיצונה, אם כן שוב למה לן קרא דהעולה ראשונה].

תירוץ ג' - עכשיו אינו רוצה לקיים התדיר

הנה כתב לתרץ בתשובות מהרש"ג (ח"א סי' כ"ב) לפי מאי דכתב בשולחן ערוך (או"ח סי' רפ"ו סעי' ד') דהא דקיימא לן דבהגיע זמן מנחה ולא התפלל מוסף, יתפלל תחילה מנחה ואחר כך מוסף משום דמנחה הוה תדיר, היינו דוקא כשרוצה להתפלל שניהם, אבל אם רוצה רק להתפלל מוסף אבל מנחה אינו רוצה להתפלל עכשיו, לא אמרינן לדינא

מוספין דשבת הא למחרת יבטל דינא דהעולה עולה ראשונה.

אלא חזינן דלא קפדינן בהכי, דחשיבות "מקודש" עדיפא על העולה עולה ראשונה.

מעתה להצד דאם התחיל אינו פוסק, הרי הא דהתחיל הוה עדיפא על תדיר או מקודש, [א"ה. דהרי להצד דאם התחיל האיננו תדיר אינו פוסק, על כרחך דאם התחיל מתבטל מעלת תדיר, חזינן דעדיף ממעלת תדיר]. **אם כן ודאי דעדיפא גם על עולה ראשונה, דהרי אפילו תדיר או מקודש עדיפא מעולה ראשונה.**

אם כן מאי הקשה בשאגת אריה הנ"ל על תוספות דמשום הכי בעי קרא, דלענין מעלת תדיר אם התחיל אינו פוסק אמנם לענין דינא דעולה עולה ראשונה אם התחיל פוסק, אך הרי להאמור, אם לענין דינא דתדיר אמרינן דאם התחיל אינו פוסק, כל שכן לענין דינא דהעולה עולה ראשונה אינו פוסק.

ויש ליישב בכמה דרכים:

תירוץ א' - בהתחיל ליכא מעלת תדיר

הנה יש לדון לתרץ דדינא דאם התחיל אינו פוסק, אינו משום דעדיף מתדיר, אלא דבכהאי גוונא דהתחיל ליכא כלל מעלת תדיר, וכמו דפירש בשאגת אריה גופיה, הלכך לא אשכחן דהאי דינא דהתחיל עדיף על עולה ראשונה, אלא דוקא תדיר ומקודש עדיף על עולה ראשונה.

[זה לשון השאגת אריה, על כרחך בעיין לאו משום טעמא דכבר התחיל בשאינו תדיר הואיל וקדים ושחטיה אתינן עלה. אלא משום דשאינו תדיר הנשחט כבר הגיע זמן שראוי למצות זריקה והקרבא, והתדיר שעדיין לא נשחט אכתי לא הגיע זמן שיהא ראוי לזרוק ולהקריבו אלא שעומד לכך שכשישחטנו יהא ראוי נמי לזריקה והקרבא. וקא מיבעיא לן הואיל ושאינו תדיר ראוי כבר למצותו, והתדיר שעדיין אינו ראוי, כיון דשחטיה כבר לשאינו תדיר וראוי למצותו משא"כ בתדיר, מקריב ליה. או דילמא אפ"ה תדיר קודם].

תירוץ ב' - לא יתכן דאם התחיל עדיף מעולה ראשונה

תו יש לדון לתרץ, דבאמת מזה גופא תהא ראייה דאם התחיל באינו תדיר פוסק, דאם לא כן נמצא כהאמור דאם התחיל עדיף מתדיר, והרי תדיר עדיף על עולה ראשונה, נמצא דאם התחיל עדיף מעולה ראשונה, [א"ה. ונימא דזה לא יתכן, דהרי איכא דינא דהעולה חייב להיות ראשונה], ואין הכי נמי מצי השאגת אריה להביא ראייה מהכא.

תירוץ ג' - שאני באין תמיד כלל

תו יש לדון לתרץ, דהעולה עולה ראשונה היינו דתמיד של שחר צריך להיות ראשון, אבל כשאין תמיד של שחר כלל, לא נתבטל דין העולה עולה ראשונה. נמצא דאין לנו הוכחה דמקודש או תדיר עדיף מהעולה ראשונה, דהרי בכהאי גוונא שאין תמיד לא ביטל כלל דינא דעולה ראשונה. אך גם זה צריך ראייה גדולה.

תירוץ ד' - מקיים המצוה הראשונה

תו יש לדון לתרץ, דאם מקודש עדיף לא איכפת לן דאחר כך לא יקיים דינא דעולה ראשונה, דהרי בעינן לקיים עכשיו המצוה דעדיפא. [א"ה. היינו דאין הענין שתדיר עדיף מעולה ראשונה, אלא מקיים המצוה שמתחייב בה, אע"פ שעל ידי זה יבטל דינא דעולה ראשונה].

והבאנו לקמן קושיית המנחת חינוך, ולכאורה חזינן מקושייתו כדברינו, והנה על קושיית המנחת חינוך תירצו רבנן בתראי בכמה גוונא, עיין לקמן, ונימא דתירוצם לא קאי על האי גוונא.

אך התייח רמב"ן דחזינן כהנ"ל דעבדינן להמצוה שמוטל עליו, אע"פ שיבוא לידי חילול שבת, אך לרז"ה דאסרינן מאי איכא למימר, והרי קיימא לן כרז"ה. אך אולי דינא דרז"ה רק מדרבנן. עיין לקמן.

ג. קושיית המנחת חינוך

איתא בגמרא פסחים (נ"ט א') דמקריבים התמיד של בין הערביים ורק אחר כך הקרבן פסח, דדרשינן 'אוחזר דבר שנאמר בו בערב ובין הערבים, לדבר שלא נאמר בו בערב אלא בין הערבים בלבד'.

והקשו בתוספות (שם ד"ה יאחר) אמאי בעינן לזה ילפותא, תיפוק ליה דבלאו הכי הקרבן תמיד קודם, מפאת דתמיד תדיר ופסח אינו תדיר.

ותירצו דבלא קרא הוה אמינא דאע"פ דהתמיד הוה תדיר, מכל מקום הפסח קודם, דהא כתיב 'עליה השלם', דהתמיד חייב להיות הקרבן האחרון שמקריבים בהיום ואם כן ממילא מקדמינן הפסח.

והקשה במנחת חינוך (מצוה ה' אות ג') דכיון דהשתא איתא לדינא להקדים התדיר, יקיים האי דינא ויקריב התמיד קודם, אע"פ דאחר כך יצטרך לדחות הדין דעליה השלם. ונשאר המנחת חינוך בקושייה.

[דהרי לאחר התמיד יוכל להקריב קרבן פסח, דמצות פסח דחיא דינא דעליה השלם, וכמו דחזינן בגמרא פסחים (נ"ט א') דמחוסר כיפורים מביא כפרתו אף לאחר התמיד של בין הערביים בכדי שיוכל להקריב קרבן פסח].

תירוץ א' - פלוגתת רז"ה ורמב"ן

הנה הנה נחלקו רז"ה ורמב"ן (שבת קל"ד ב' בח"י רמב"ן, ובבעל המאור שבת נ"ג א' בדפי הרי"ף, ומובא בר"ן שם) היכא דבעינן מים חמים לרחוץ אחר המילה, ונשפכו קודם המילה, האם מלינן בשבת, מי אמרינן דלא שרינן, כיון דידעינן דלאחר המילה יצטרכו לחלל שבת לחמם מים, וכן דעת הרז"ה, או דלמא אמרינן דמהלינן, דאין למצוה אלא מקומה ושעתה, והשתא מחוייב במצוות מילה, ומילה דוחה שבת, ואחר כך לכשיהא פיקוח נפש עבדינן להפיקוח נפש, וכן דעת הרמב"ן.

מעתה בשלמא לדעת הרז"ה לא תיקשי קושיית המנחת חינוך, דהרי כיון דידעינן שיצטרך לדחות העליה השלם, אם כן לא יקריב עכשיו הפסח, אמנם לדעת הרמב"ן אכתי תיקשי.

אמנם באמת לכאורה כל פלוגתת רז"ה ורמב"ן רק מדרבנן, אך מדאורייתא לכולי עלמא שרי, דהרי תיקשי סתירה בדעת הרז"ה, דהא התיר להפליג קודם שבת אף בידעינן שיחלל שבת, (עי' שבת ז' א' מדפי הרי"ף), וצריך לומר דחלוק בעושה בשבת מעושה בערב שבת, והאי חילוקא רק מדרבנן, והכא באקראי קיימינן, ואם כן תיקשי קושיית המנחת חינוך לכולי עלמא.

תירוץ ב' - דין בסדר הקרבנות

הנה יש לעיין בגדר דינא דעליה השלם, האם הוי איסור להקריב קרבנות אחר התמיד, או דלמא הוי רק דין בסדר הקרבנות.

ונפקא מינה היכא דיש הפסד ממונן של יותר מחומש, האם יכול להקריב לאחר תמיד של בין הערביים, דאי נימא דהוי איסור, אי אפשר לעבור על איסור בידים אע"פ דהוי הפסד דחומש ממונו, אך אם הוי רק דין בסדר הקרבנות, אם כן חשיב רק ביטול מצוה, ואינו חייב להפסיד יותר מחומש ממונו, [אי נימא דבביטול עשה אף בידים שרינן, עיי' באור שמח פ"ה הל' שבועות ה"ח], איברא יש לומר דהכא גרע, דאף אם אינו איסור אלא דין בסדר הקרבנות, קא עביר בידים כנגד הסדר, וחייב להפסיד כל ממונו.

מעתה אי נימא כהצד השני, יש ליישב קושיית המנחת חינוך, דמאי אולמא סדר דתדיר ואינו תדיר, מסדר דעליה השלם, ולא שייך לומר דנדחה דינא דעליה השלם, דסוף סוף לא נתקיים הסדר, ולא דמי לחילול שבת דהותר.

תירוץ ג' - זמן הקרבנות עד התמיד

תו נימא דבלא הילפותא ד"אוחזר דבר", דינא דעליה השלם עדיפא מדינא ד"תדיר ואינו תדיר", דהא חזינן דמקריב חטאות ואשמות וכל קרבנות אף משהגיע זמן תמיד של בין הערביים, ולא אמרינן דיקריבו רק קודם חצות היום, ותיקשי הא הוי כנגד כללא דתדיר ואינו תדיר, אלא על כרחך אמרינן דזמן הקרבנות הוי עד תמיד של בין הערביים מפאת עליה השלם, אם כן בלא הילפותא מ"אוחזר דבר" לא נימא דיקדים התמיד משום דינא דתדיר, אלא יקדים הפסח כדי לקיים עליה השלם.

אך בדעת המנחת חינוך צריך לבאר דדוקא היכא דאי אפשר אחר כך, דהרי לא שייך להביא קרבנות לאחר תמיד של בין הערביים ולדחות דינא דעליה השלם דהא אפשר למחר, ובכהאי גוונא אמרינן דעליה השלם עדיפא מתדיר וכנה"ל, משא"כ היכא דאפשר להביא אחרי התמיד מדינא דדחיה, בזה לא קפדינן אכללא דעליה השלם, והדרינן לכללא דתדיר ואינו תדיר.

אך עדיין צריך ביאור, דהרי אינו ראייה מהא שמקריב חטאות וכדומה משהגיע זמן תמיד דבין הערביים, דהרי אפשר להביא כל הקרבנות קודם חצות היום, ואם כן בעיכבם עד לאחר חצות נימא דבאמת תדיר עדיפא מעליה השלם.

תירוץ ד' - היו חייבים למעט הפסחים

תו תירצו דלא יתכן שמקריב הפסח לאחר התמיד רק מפאת דחיה, דהרי אם כן הוה מחוייבים למעט בהקרבות, והוי נמנין על כמה שפחות פסחים. וצריך תלמוד.

תירוץ ה' - רק בספיקות

הנה כתב בחתם סופר (תשובות ח"ג אה"ע"ז סי' א') בפשיטות דבריו הרמב"ן רק ביעבור מספק ולא בודאי, ולפי זה לא קשה קושיית המנחת חינוך, דהא הכא איירי שודאי יעבור על דינא דעליה השלם.

הנה ברשב"א (שבת קל"ד ב') אותיב ארמב"ן מהך דאיתא במשנה בביצה (ב' א') שבת הלא אומרים דלא ישחוט ביום טוב, באופן דיצטרך אחר כך לעבור על איסורא לחפור בעפר לצורך מצוות כסוי הדם, ואם כדברי הרמב"ן לעולם ישחוט מפני מצות שמחת יום טוב, ואע"פ שאין לו עפר מוכן, דאין דוחין מצות שמחת יום טוב בשעתה, שלא נבא לידי איסור דרבנן דחפירה לאחר השחיטה, שמעתי מיינה דכל דבר שאנו יודעין בתחלת הענין שיבא לידי איסור מלאכה ואפילו דרבנן, תדחה אותה מצוה כדי שלא נבא לבסוף לידי כך, וכל שכן במלאכות דאורייתא. ולפי זה צריכים עיני דברי החתם סופר, דהא התם הוה ודאי שיצטרך לעבור על איסורא דעשיית גומא לצורך מצות כסוי הדם. ובאמת לולי דברי החתם סופר יש לדון דבאיכא ספק קמן גם לרז"ה שרי, כיון דאיסורו אינו אלא מדרבנן. וצריך תלמוד.

תירוץ ו' - דוקא בפיקוח נפש

תו, דנימא דלא קאמר הרמב"ן אלא בפיקוח נפש דהוה הותרה, נוכך כתב בישוועות יעקב (או"ח סי' של"א) ליישב בזה קושיית הרשב"א הנ"ל על שיטת הרמב"ן, ועיין באור שמח פ"ב ה"ל מילה ה"ז דכתב ליישב בענין אחר, אך צריך תלמוד דהא קיימא לן דפיקוח נפש דחוייה ולא הותרה.

תירוץ ז' - דוקא במצוה עצמותית

תו יש ליישב, דברמב"ן קאמר דוקא במצוה עצמותית כמו מילה בשמיני, דבכהאי גוונא אפשר השתא לקיים המצוה, אע"פ דאחר כך יצטרך לדחות השבת, אבל הכא שאני דהוה רק דין קדימה, ומשום דין קדימה אי אפשר לקיימו באופן שאחר כך יעבור על איזה דין, וכמו בגוונא דידן דיעבור על הדין דעליה השלם.

ומיהו צריך תלמוד דלכאורה דברי הרז"ה דאסרינן היינו דוקא מדרבנן, וכנה"ל בתירוץ א', נמצא דמדאורייתא גם בדבר הרשות שרי להביא עצמו למצב פיקוח נפש, אע"פ דאין כאן מצוה כלל, ואם כן הוא הדין לענין דינא דתדיר ואינו תדיר.

עניני שבת - לטבול בשבת

לו עצה בהילוך או בעירוב מאתמול. וצריך תלמוד.

טובלת בשבת ומברכת

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' שכ"ג סע' ז') דיש אוסרים בשבת להטביל כלי חדש הטעון טבילה. ואם הוא כלי שראוי למלאות בו מים, ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה, ולא מיחזי כמתקן, דהרי לא נראה שעושה לשם טבילה אלא כוונתו לשאוב מים.

וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק ל"ו) דאינו מברך, דהרי אם יברך אז יחא נראה כטבילה.

והקשו באבני מלואים (תשובות סי' י') ובישוועות יעקב (שם סק"ה) הא חזינן (ביצה י"ח א') דאשה טובלת בשבת, וטעמא משום דלא מיחזי כמתקן אלא נראה כמיקר, והרי מברכת על טבילתה, ואם נימא כנה"ל, הרי מוכח מהברכה שעושה לשם מצוות טבילה. [תו דן במשנה ברורה בביאור הלכה סי' שכ"ג סע' ז' מטבילת גרים דשרינן אף כשיש ברכה].

א. מותר משום הואיל

הנה מיישב בספר בני ציון (סי' נ"ז) דהרי מבואר (ביצה י"ח א') דשרינן לטבול ביום הכיפורים לצורך מצוות טבילה, ואע"פ דנראה כמתקן דהרי לא נראה כמיקר מכיון דאסור ליכנס למים ביום הכיפורים, מכל מקום אמרינן הואיל ומותר בשבת מותר גם ביום הכיפורים.

מעתה ביום הכיפורים יכול לברך, דהרי כל ההיתר ביום הכיפורים רק מחמת המצוה, ואם כן גם ביום הכיפורים שחל בשבת, אם כן מעתה נימא הואיל שיכול לברך בשבת שהוא יום הכיפורים יכול גם לברך בכל שבת.

ב. איסור סיכה ביום הכיפורים

איתא בגמרא (ע"ז ב') דביום הכיפורים אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו. אבל אם היה חולה או שהיו לו חטטין בראשו, סך כדרכו.

והנה איתא במשנה בשבת (ק"י א') החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן. ומשמע מפירוש רש"י, דההיתר לסוך בשמן היינו מכיון דסכין גם שלא לרפואה הלכך לא מיחזי כרפואה. [אמנם בתוספות ישנים (יומא שם) כתב דליכא בזה גזירה דשחיקת סממנים].

מעתה תיקשי היאך שרינן ביום הכיפורים סיכה משום חטטין, נהי דאיסור סיכה ליכא אבל לכאורה מיתסר משום רפואה, דהרי בשלמא בשבת אפשר לומר דלא מיחזי כרפואה אלא כסיכה בעלמא, אמנם ביום הכיפורים היאך נימא הכי, הרי איכא איסור סיכה ביום הכיפורים ושרינן רק דרך רפואה ואם כן מיחזי דהוה לרפואה. וכך הקשה ברש"י (יומא שם).

וצריך לתרץ דכיון דבכל השנה כולה לא מיחזי כרפואה, גם ביום הכיפורים שרינן.

תו יש לדון לתרץ, דאע"פ דנימא דלא כתירוץ הראשון, ובאמת מיחזי כרפואה, מ"מ שרינן משום דהואיל דמותר סיכה בשבת משום דלא מיחזי לרפואה, מותר נמי ביום הכיפורים. וכך תירץ ברש"י.

לכתחילה לא לטבול בלא ברכה

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' שכ"ג סע' ז') בכלי שקנה מנכרי, דיש אומרים דלא יטבילו בשבת. וכתב ברמ"א דאיכא תקנתא, דאם הוא כלי שראוי למלאות בו מים, ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה, דאינו ניכר שעושה לשם טבילה.

וכתב במגן אברהם (שם ס"ק י"ג) בשם רשב"ץ, דלא יברך על הטבילה, דאינו מוכח שעושה לשם טבילה.

ויש לדון האם לכתחילה מותר לטבול בלא ברכה:

א. לכתחילה לא יקיים בלא ברכה

הנה כתב במשנה ברורה (שם ס"ק ל"ו), ושער הציון ס"ק ל"ג) דפשוט דהאמור היינו דוקא אם אין לו כלי אחר לצורך שבת, דאם לאו הכי אסור מפני שמפסיד הברכה בידיים, ולא עדיף ממה דקיימא לן (תרומות פ"א מ"ו) דאלם אסור לתרום מפני שאינו יכול לברך.

ב. לענין עירוב נראה לא כך

אמנם יש להקשות דלענין עירוב מצאנו לא כך, דהנה איתא בשולחן (סי' תט"ז סע' ב') המערב לשני ימים טובים של גלויות או לשבת ויום טוב, אף על פי שהוא עירוב אחד לרוח אחת לשני הימים, צריך שיהיה העירוב במקומו מצוי בליל הראשון ובליל ב' כל בין השמשות.

ואם רצה לערב בפת, צריך לערב באותה הפת עצמה שעירב בה בראשון, דבכהאי גוונא אין צריך לומר כלום שכבר קרא שם עירוב ואם כן אינו מכין כלום.

וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק כ"ד) בשם הפרי מגדים, דיש לומר דלא יכול לברך על העירוב, דעל ידי הברכה חזינן דעושה לשם עירוב ומכין ליום השני. [אמנם ראיתי בתוספות שבת (שם) דכתב דודאי מברך ולא דמי לאומר הרי זה עירוב דזה הוי בכלל הכנה משא"כ בברכה].

מעתה תיקשי, דהרי משמע דלכתחילה יכול לערב כך, נדהרי תנן (עירובין ל"ח א') כיצד יעשה, והא דמי לאלם.

ג. האם אפשר בענין אחר

וכי תימא דהכא נמי אי אפשר בענין אחר, אך הא יכול להניח בערב יום טוב. וכי תימא שחושש שיאבד, שיניח פעמיים ויקח השניה מספק.

וגם יכול לערב בראשון ברגליו, דלא אדע אם יש ברכה במערב ברגליו, ובאמת במשנה ברורה (ביאור הלכה שם) הקשה למה לי פעם ב' הא יערב ברגליו, ותירץ דאיירי על ידי שליח, ואם כן הרי יכול לבוא בעצמו ולא על ידי שליח. ודוחק לומר דאי אפשר לו דאין זה אלא טרחה. ובשלמא במתניתין דכיצד יעשה דאיירי לחכמים דרבי מאיר, לא קשה דבלאו הכי לא יברך דהוי רק ספק, אבל למאי דקיימא לן כרבי אליעזר צריך עיון.

ד. לא יעשה המצוה

הנה שמעתי ליישב, דבעירוב לא שייך לומר דינא דערום לא יתרום, דאם כן לא יעשה כלל המצוה, והוה ליה כחייב בשופר ואינו יכול לברך עליו מכיון דהוה אלם, דמכל מקום יתקע בלא ברכה.

אך לענין לא דמי, דשופר הוה חיובא דרמיא עליה, משא"כ הכא יש

ענינים שונים [א']

תירוץ א' - לוקין

הנה מתרצים במהרי"ל דיסקין ובאחיזרזר דבאופן שיהא תשלום דפחות משהו פרוטה אז יהא מלקות. [וכך דן בהגהות חשק שלמה במכות שם].
אך תליא בבי תירוצי התוספות בריש מכות אם לוקין באופן שאי אפשר לקיים הזמה. אמנם אפשר דשאני הכא דדמי לחובל פחות משהו פרוטה דלוקה ואינו משלם.

תירוץ ב' - תפיסה

עוד תירץ במהרי"ל דיסקין (שם) דחשיב עדות שאתה יכול להזימה כיון דאפשר לבא לידי הזמה על ידי תפיסה.
אך צריך עיון להסוברים דלא מהני תפיסה בקנס כיון דבעינן גמר דין. [היינו דעת הראב"ד (פי"ב גניבה הי"ב, פי"ח עבדים ה"ד) ופליג על הרמב"ם שם].

תירוץ ג' - לא יסכימו לשלם

עוד תירץ במהרי"ל דיסקין (שם) שאם לא יסכימו לשלם ביניהם, יצטרך אחד לשלם פרוטה שלמה, דהרי אז יהא דמי למלקות דאין משלשין וכל אחד לוקה ל"ט מלקות.

ובאחיזרזר (שם) נסתפק במשלשין בממון ולאחד אין לשלם אם השני ישלם הכל. והנה זה כמו שכתב המהרי"ל דיסקין שאם לא יתפשרו יצטרך אחד לשלם הכל.

תירוץ ד' - נזקקו לפרוטה

עוד תירץ במהרי"ל דיסקין (שם) דכיון שיש גמר דין לפטור הנתבע, הוה כנזקקים לפרוטה שגומרים גם לענין פחות משהו פרוטה.

העידו על פרוטה והוזמו

הנה איתא במשנה במכות (ה' א') משלשין בממון, כיצד, העידוהו שהוא חייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין, משלשין ביניהם, והיינו דמחלקים את הכסף שרצו לחייב את הנדון כפי מספר העדים ומשלמים העדים ביניהם.

והקשה בתשובות אחיזרזר (ח"ג סי' פ') בהעידו על אדם שחייב חוב של פרוטה והוזמו, היאך נעביד הזמה, דהרי כיון דמשלשין בין העדים, נמצא דכל עד צריך לשלם רק פחות משהו פרוטה, והרי פחות משהו פרוטה אינו חשיב תשלומין כלל.

תו תיקשי, דנראה לענ"ד דהוא הדין קשה אף באופן דהעידו על יותר מפרוטה אך מספר העדים גדול ממספר הפרוטות, כגון בהעידו על עשר פרוטות ויש י"א עדים.

תו תיקשי, דכתב בתשובות מהרי"ל דיסקין (כתבים סי' ל') דקושיא זו [הביאה בשם גט מקושר] היינו אף במעידים על אלף דינר, שהרי צריכים שיהא בזוממי זוממים וכן הלאה, ואז בסוף יהא לכל אחד חיוב של פחות משהו פרוטה.

[והנה באמת יש לעיין בבי' כתי עדים שנחשבים להזמה כשנים לענין עד שיזומו כולם, במעידים על חוב ממון, האם כל כת משלמין הכל, או דילמא משלשין ביניהם, ולכאורה כוונת מהרי"ל דיסקין דגם בזה משלשין ומשום הכי כתב דלבסוף יהא פחות משהו פרוטה לכל אחד].

ענינים שונים [ב']

דאומר להנכרי שיעשה מלאכה לצורך עצמו. [כמבואר בשולחן ערוך או"ח סי' ש"ז סע' כ"א דשרינן בהכי]. ואם כן אתי שפיר.

א. האם יש שליחות במלאכת שבת

הנה כל זה כד נימא דיש שליחות לענין שבת, כגון בשולח שליח לחלל שבת, אי חשיב חילול שבת, [כגון דהשליח הוי שוגג, דבמזיד אמרינן דאין שליחות לדבר עברה ובטלה השליחות], שדנו בזה בבית מאיר (אה"ע סי' ה' ד"ה סי"ד) ובחמת סופר (או"ח סי' פ"ד).

ובתשובות הגרע"א (סי' קצ"ד, גליון סי' רס"ג אות י"ז) אייתי דהקשה בתשובות פני יהושע (יו"ד סי' ג') היאך אמרינן דמי שקיבל תוספת שבת יוכל לומר לחבירו שאכתי לא קיבל שבת שיעשה בשבילו מלאכה, הא הוה שלוחו, חזינן דנקטו דיש שליחות.

ב. אין שליחות לנכרי כלל

אך להסוברים דאין שליחות מבני נח לבני נח, לא אתי שפיר, ועיין במשנה ברורה (סי' תמ"ח סי"ק י"ד וביאור הלכה שם) שנקט כהני שיטות דלא מהני שליחות.

יעשה שליח נכרי

הנה דנו הפוסקים בתינוק הנמצא בעיר של מחצה על מחצה ישראל, דדינו ספק ישראל ספק נכרי, מה יעשה בשבת, הרי מכח הספק ישראל חייב לשמור שבת, אך מכח הספק נכרי אסור לו לשמור שבת, דהרי איכא לא תעשה דיום ולילה לא ישבותו.

ובאמת יש לעיין אף בנמצא בעיר רובה ישראל, כד נימא דבבני נח לא אזלינן בתר רוב. [עיין במהר"ם שיק או"ח סי' קמ"ה].

וכתב בפנים יפות (מהדו"ת הנדמ"ח פרשת נח ח' כ"ב) דאיכא תקנתא, שיעשה שליח נכרי למיעבד מלאכה, דממה נפשך, אם הוא נכרי יש שליחות, להסוברים (ש"ך חו"מ סי' רמ"ג סי"ק ה', בשם משאת בנימין סי' צ"ז) דאע"פ דלאחר מתן תורה אין שליחות לנכרי מכל מקום בבן נח לבן נח יש שליח ואם כן חשיב שעשה מלאכה. אך אם הוא ישראל ליכא שליחות, ואם כן חשיב ששמר שבת.

וכי תימא דקא עבר על שבות דאמירה לנכרי, אך הרי יש לומר

ענינים שונים [ג']

בשבת, ולבית יוסף (או"ח סי' ש"ט ד"ה שכח) הוה שוכח. [מובא פלוגתתם במשנה ברורה סי' ש"ט סי"ק י"ח].

מעלתה יש לעיין בחליפה של שבת ויש מוקצה בכיס החליפה, [בכיס שאינו נשלף], והניח החליפה ביום ששי ולא חשב כלום, האם גם בכחאי גוונא מחמרינן לדברי התרומת הדשן, אע"פ דצריך החליפה לשבת.

כמו כן בחליפה רק של יום חול אם מקילינן, דמהיכי תיתי נימא שדעתו היה להוריקה בשבת. ונפקא מינה לקחתה ממקום למקום בלא שילבשנו.

בסיס בהניח מסתמא

הנה אמרינן דבסיס הוה רק במניח ולא בשוכח. והנה אם הניח על מנת לקחת לפני השבת ושכח לקחתו, בכל גוונא הוה שוכח. ואם הניח על מנת שיהא שם בשבת, בכל גוונא הוה מניח.

ואם הניח בסתמא, אם היה לפני יום ששי, לכולי עלמא חשיבא כשכח, דבסתמא דעתו לקחתו לפני שבת, ואם הניח ביום ששי בסתמא, לתרומת הדשן (ח"ב סי' קצ"ג) הוה סתמא על דעת שישאר

לעילוי נשמת

האברך הרה"ח

ר' יחיאל יהושע זצ"ל

בן יבלחט"א יוסף דוד הי"ד

נלב"ע י"ג אב תשפ"ב
תנצב"ה

זאת למודעי הדברים אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

לקבל הגליון ולהערות L5703949@gmail.com

לכבוד יומא דהילולא

של הרה"ק

רבי אלימלך מליזענסק

זי"ע

נתרם לזכות התורם

מזל טוב

לרגל שמחת התנאים של
הבה"ח ישראל גולדפרב נ"י
עם בת הגאון
רבי אבינועם טאובר שליט"א
י"ד שהזיווג יעלה יפה ויובו לבנות בית
נאמן בישראל ויהא קשר של קיימא
ובנין עדי עד אמן כן יהי רצון